

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Siiri Hunt

100-aastase elamu vanuse väärtustamine

Vainu tare kinnistu, Lehola küla, Lääne-Harju vald, Harjumaa

2019/2020 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Keila 2020

Sisukord

Sissejuhatus

1. Ajalooline ülevaade
2. Hoone materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra kirjeldus
3. Väärtused
4. Säilitamise ettepanekud
  - 4.1 Esimesed sammud
  - 4.2 Edasised uuringud, ajutöö ja katsetused
  - 4.3 Seadused

Kokkuvõte

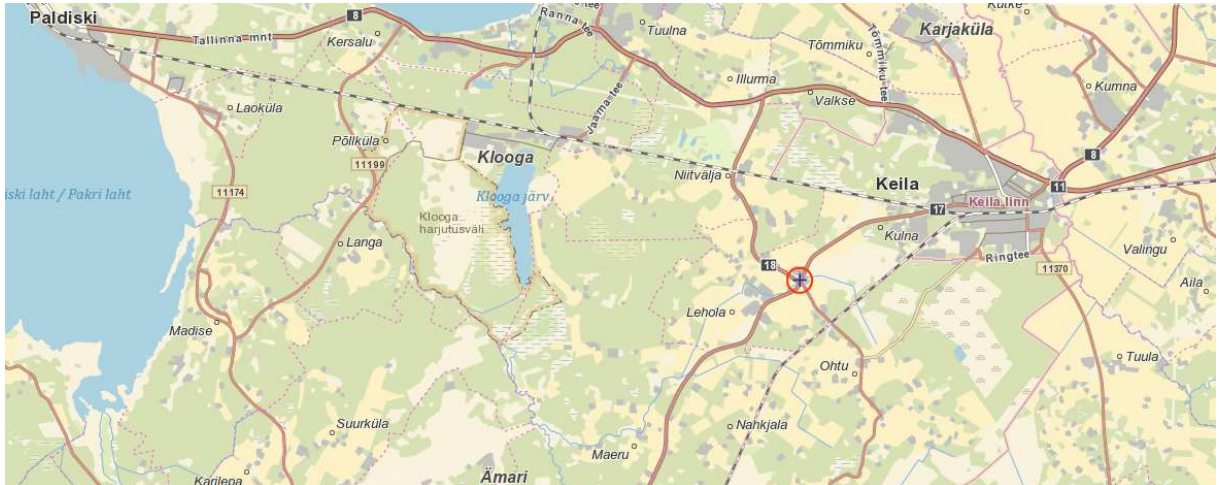
Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid

Koostatud joonised ja tabel

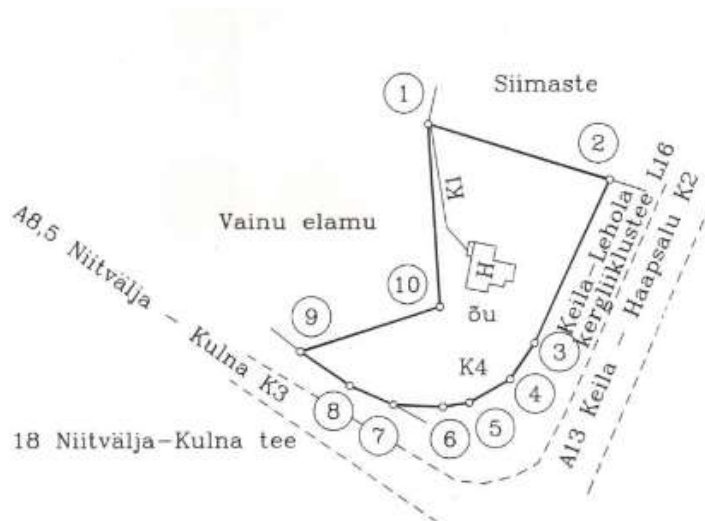
1. Vainu talu õu Vene tsaarivõimu ajal 19. saj II poolel
2. Vainu talu õu kodanliku Eesti Vabariigi ajal 20. saj alguses
3. Vainu õu ENSV ajal, 1960-ndate alguses
4. Vainu õu 1980-ndate alguses
5. Vainu tare õu 2020. aastal
6. Vainu tare õu kunagi tulevikus
7. Vainu tare võimalikud ehitusetapid
8. Esialgne hinnang Vainu tare konstruktsioonide seisukorra kohta
9. Vainu tare edaspidi
10. Vainu tare võimalik väljanägemine tulevikus. Vaated läänest ja lõunast
11. Vainu tare võimalik väljanägemine tulevikus. Vaated idast ja põhjast

Sissejuhatus

Töö objektiks on taluelamu, mis asub Lääne-Harju vallas, Lehola külas, Vainu tare kinnistul (ill 1 ja 2): 43101:001:0049, sihtotstarve elumumaa, pindala 2788 m². Nimetagem hoonet edaspidi Vainu tareks või tareks. Tare on ehisregistris koodiga 116042370, ehitise nimetusega „elamu“ ja seisundiga „kasutusel“.

ill 1. Vainu tare asukoht

Leppemärgid:

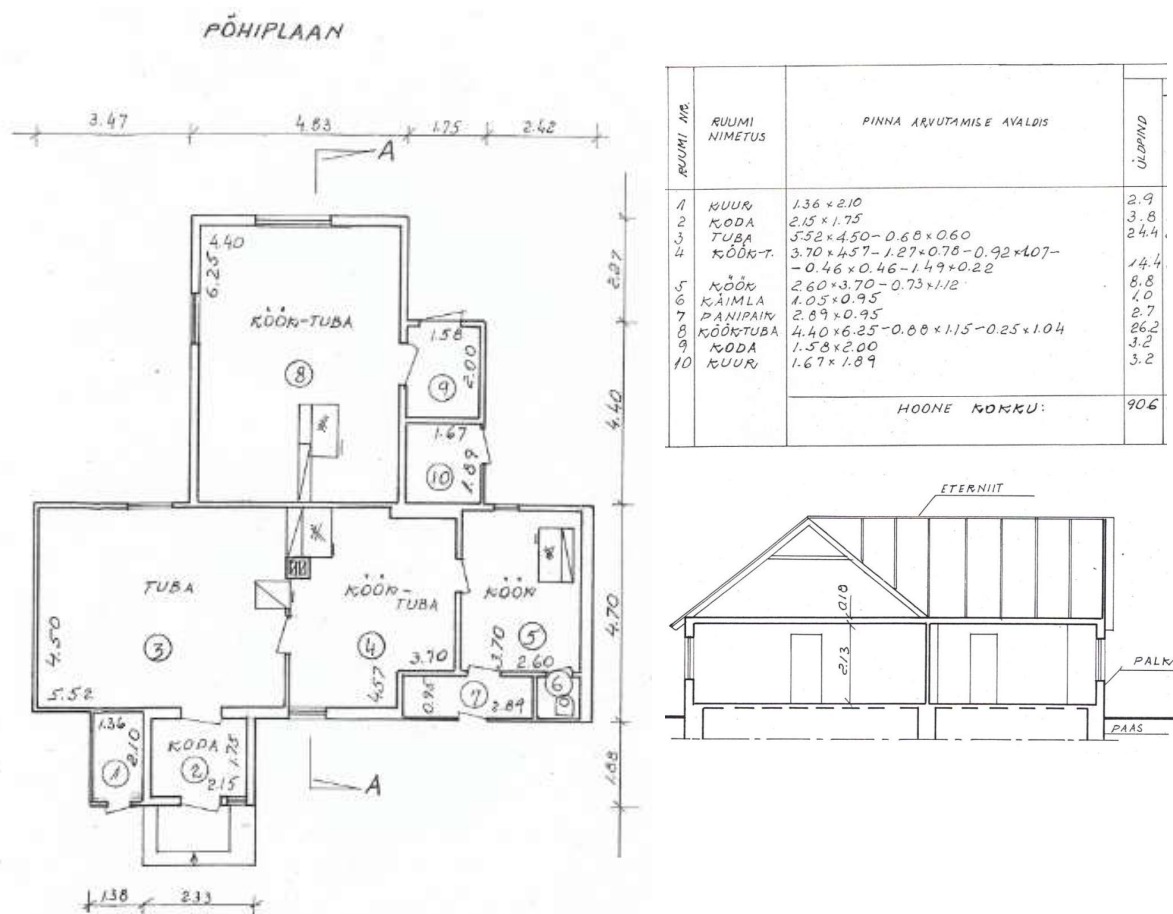
- katastriüksuse piir
- o piirimärk
- ① piiripunkti number
- K1 elektriõhuliin alla 1 kV (Saare talu)
- K2 riigimaantee (Keila-Haapsalu)
- K3 riigimaantee (Niitvälja - Kulna)
- K4 kinnismälestis (asulakoht)

EKSPLIKATSIOON (m²)

Katastriüksuse nimetus	kokku maa	haritav maa	looduslik rohumea	metsamaa	Ouemaa		Muu maa	
					kokku	ehitised m ²	kokku	s.h. veer all
Vainu tare	2788	-	-	-	2788	113	-	-

ill 2. Väljavõte Vainu tare katastriüksuse plaanist

Rahvusarhiivi 04.02.2006. a väljastatud dokumentide andmetel on elamu ehitusaasta 1910 (ill 3).¹

ill 3. Väljavõtted Rahvusarhiivi 04.02.2006. a väljastatud dokumentidest Vainu tare kohta

Kinnistu asub arheoloogiamälestisel nr 17889 „Asulakoht“.

Kinnistu kuulub mulle ehk käesoleva töö autorile. Ostin Vainu tare 11.12.2019. Tegin seda vana maja uurimiseks, tundmaõppimiseks ja ajalooliste ehitusvõtete praktiseerimiseks, samuti kogemuste saamiseks arheoloogiamälestisel tegutsemisel. Mul oli käesolevaks lõputööks vaja objekti, millele pääsen igal ajal ligi, nii omandi kui asukoha mõttes. Taresse sõidan Mustamäe kodust poole tunniga, ema kodust ja tökohast Keilast 5 minutiga. Raudteepeatas on 1 km kaugusel. Tare kõrval on bussipeatus ja valgustatud kergliiklustee Keilasse. Tare jääb ka suvekoduks ja hobikohaks. Minimaalselt vajalik taristu on kinnistul olemas: lisaks tarele elekter 3x10A, salvkaev, kemps, asfalteeritud juurdepääs suurelt teelt, piirdeaed. Vainu tare on

¹ Rahvusarhiivi Lääne-Viru maa-arhiiv f. 888, n. 1, säilik 7727, lehed 3-9

abimaterjaliks linnaarhitekti töös. Tare sarnaneb Keila sajandivanuste majadega nii kuju kui ka kandekonstruksiooni poolest – tegemist on palkmajadega. Keila vanad majad on aga viimistletud laudvoodriga ning kaunistatud puitpitside ja ehisdetailidega, mida tare kohta öelda ei saa. Tare ostuvaliku määras veel hind, mis oli soodne kinnistul lasuvate kitsenduste tõttu (muinsuskaitse, maanteede, elektriliinide kaitsevööndid, kraavi piiranguvöönd). Tare uurimine ja sellel katsetamine on hindamatu väärtusega professionaalses töös Keila miljööalade ja vanade majadega. Miljöö kujuneb koostöös majaomanikega. Nendega ühise keele leidmiseks pean ise olema samuti vana maja omanik, kes on läbi teinud kõik protsessid alustades hoone kasutuskõlblikkuse hindamisest ja lõpetades kauniks tegemisega. Mulle sobivad harrastused, kus peab korraga kasutama aju, silmi, käsi ja keha. Soov on selgeks õppida puutööd, eriti käsitööd. Tare asukoht lubab katsetada ka mürarikkamaid tegevusi, sest maanteemüra on üsna suur ja naaberelamud piisaval kaugusel. Restaureerijad on rääkinud, et kui soovid kõiki mugavusi, ehita parem uus maja, sest vana hoone soojustamine, majja vee- ja kanalisatsioonisüsteemi ehitamine muudavad hoone sisekliimat (niiskub ja ei tuuldu), mis võib lühendada konstruktsioonide eluiga, samuti mõjuda halvasti inimese tervisele. Kaasaegsed tehnosüsteemid, sh ventilatsioon, lihtsalt ei pruugi mahtuda ja sobituda vanasse majja. Ümberehitamine võib vana hoone muuta näotumaks. Mõlema saavutamine, mugavaks muutmine ja ajaloolise väljanägemise säilitamine, ei pruugi õnnestuda. Leholas ma ei pea toas aega veetma, tähtsam on õues tegutseda. Seepärast võib tare olla veidi jahe ja tuuline. Peaasi, et maja säilib. Eesmärk on luua maja säilimist pikendav seisukord. Oluline on katus pea kohal ja kütmise võimalus.

1. Ajalooline ülevaade

Kuigi Vainu tare asub praegu administratiivselt Lehola külas, pärineb Vainu talu hoopis põlisest Kulna külast. Külakoht on ammu olnud asustatud. Sellele viitab külas leitud 27 lohuga kultusekivi (ill 4), mille on ajaloolased-arheoloogid dateerinud pronksiaega (1100–500 eKr)². Lohkude tegemist kivisse seostatakse viljakusekultusega, sest kivid paiknevad toonasele maaviljelusele sobilikes piirkondades. Arvatakse, et pronksiajal ei olnud veel külasid ning põllumaade ülesharimine toimus perepõhiselt. Külad hakkasid kujunema rahvasterändeajal, aastail 450-600, nii talude liitmise kui ka jagunemise teel, arenesid välja külasarased ühise jaotatud põllumaaga, kusjuures mets ja karjamaa olid ühiskasutuses.³ Ajaloolane ja arheoloog Mati Mandel hindab Kulna asulakoha tekkeajaks I aastatuhande II poolt (ill 4). Ta peab

---

² Kultusekivi 17890 Kulna külas, mälestise pass 437-k, register.muinas.ee

³ Enn Tarvel, Eesti rahva lugu, Varrak, Tallinn 2018, lk 18 toob ära arheoloog Valter Langi interpretatsiooni

tõenäoliseks, et Kulna küla on mainitud Taani hindamisraamatus nimega Guldan ja suurusega 20 adramaad. Adramaa tähendas põllumaad, mille sai ühe adraga üles harida. Enamasti kattus adramaade ja talumaade arv.

Praegu kulgeb Kulna ja Lehola külade vaheline piir mööda teid läbi ajaloolise Kulna küla nii, et Tõnsu ja Kärneri põlistalude kohad jäävad Kulna külasse, Vainu Lehola külasse (ill 4). Külapiir on aegade jooksul nihkunud siia-sinna nii, et talud on erinevates dokumentides leitavad nii Kulna kui ka Lehola küla koosseisust.

ill 4. Väljavõte xgis.maaamet.ee kultuurimälestiste kaardist

Nimel Vainu on tähendus. Külavainu oli küla ühiselu koht, kus arutati külakogukonnaga seotud majanduslikke ja ühiskondlikke küsimusi. Siin võis olla külakiik ja küla ühine kaev. Siin käidi puhkehetkil, noored kiikumas, vanemad juttu vestmas ja külauudiseid kuulamas. Siia kogunes ka külakari karjamaale minekuks.⁴ Seega võib Vainu tare nimi viidata asukohale külavainu naabruses (vabadikotalud asusid külaservades) või hoopis sellele, et ta on tekkinud külavainu asemele või kohale (mis võis olla mõisniku voli teha talupoegade ja taludega mida tahes). Kuid Vainu talu ei ole mitte asutatud talu, vaid ikka põlistalu, sest talu olemasolu võib näha juba

⁴ Karl Tihase, Eesti talurahva arhitektuur, Kunst, Tallinn 1974, lk 25

1697. a Lehola mõisa Kulna küla kaardilt (ill 5).⁵ Kuna Vainu talu on läbi ajaloo asunud teeristis külatumiku servas, siis on kerge teda kaartidel ära tunda. Tollases külas (*Küllna Byy*) oli 18 talu, kusjuures Vainu talunikuks oli siis keegi isik Berend, kuid talunik nimega Waino Jürgen on kaardil näidatud küla teise servas.

Küllna Byy	
1	Kono Thöno
2	Thüri Claus
3	Simoske Jöngen +
4	Thüri Jäger
5	Thüri Thomas
6	Thrompi Hans hie Iskola -
7	Waino Jöngen
8	Berend
9	Kübia Thüriid
10	Kübi Thöno
11	Pelle Thöno
12	Bertel Jöngen hie Iskola
13	Mancus Thöno
14	Kübi Hans
15	Thüri Matz hie Iskola -
16	Kübia Hans Matz hie Iskola -
17	Thrompi Jöngen hie Iskola
18	Antie ka Thöno

ill 5. Väljavõtte 1697. a kaardist

⁵ Noch Een Del Till Godzet Kegel 1697, ra.ee/kaardid/, EAA.1.2.C-II-22 leht 1

Talu on kogu aeg külgnenud Tallinn-Haapsalu maanteega. Nagu enne öeldud, kuulus talu Lehola mõisa ja ka Keila kihelkonda, kusjuures Keila kirik asub Vainu talust 5 km kaugusel. Siinkohal toon ära mõned ajaloo faktid, mis kindlasti mõjutasid talu elu-olu. Esiteks nimekiri Lehola mõisnikest, mis aitab võib-olla edaspidi Lehola mõisa eluolust rohkem teada saada. Lehola (*Lehhola*) rüütlimõisa (ill 6) rajas 1626. aastal Caspar Krämer. Edasi on mõisnikud on vahetunud järgmiselt: 17. saj II pool Hermann Claesson ja Otto Scheiding; 1707. a Tallinna magistraat; 1726. a Gernetite perekond; 1897. a Woldemar Kirschbaum; 27.09.1910. a Girard de Soucanti paruniperekond, sh parun Edmund Girard de Soucanton; 14.04.1917. a Keila talupoeg August Busch ja agronoom Eduard Laur.⁶ Lehola mõis jäi puutumata 1905. aasta massilisest mõisate põletamisest⁷, mis näitab võib-olla mõisniku ja talunike paremaid suhteid. 06.02.1926 Maaseaduse alusel sundvõõrandati ning kinnistati Eesti Vabariigi nimele. Teise maailmasõja järgselt oli mõisa peahoone kasutusel majandi kontorina. 1999. aasta tulekahju muutis peahoone varemeiks. Mõisakompleks on täna jagunenud paljude omanike vahel.⁸

ill 6. Lehola mõis 1990. aastal, HKM_F 1161, muis.ee/museaalview/1000094, 15.04.2020

---

⁶ Lehola mõis, et.wikipedia.org/wiki/Lehola_mõis, aprill 2020

⁷ Lehola mõis, mois.ee/harju/lehola.shtml, aprill 2020

⁸ et.wikipedia.org/wiki/Lehola_mõis, aprill 2020

1870. a sai valmis Tallinn-Keila-Paldiski laiarööpmeline raudtee. 1905. a ehitati Keila-Haapsalu raudtee.⁹ 1928. a avati Tallinn-Haapsalu liinil Kulna peatuskoht. 1929. a otsustas Keila vallavolikogu edastada raudteevalitsusele palve Kulna ja Niitvälja raudteepeatustesse varjualuste paigaldamiseks, kus kodanikud võiksid rongide ootel vihmavarju leida ja kus paljud koolilapsed, kes sealt Keilasse sõidavad, ei seaks ohtu oma tervist.¹⁰ Raudteedel sõitsid ka 1941. a juuni ja 1949.a märtsi küüditamisvagunid. Kindlasti mõjusid talule laostavalt maailmasõjad.

1937. a 13. oktoobril toimus tõuveiste ostmine Nõukogude Venemaale, kusjuures Keila piirkonnas toimus see umbes kell 8.30 Ohtu 4, kl 9 Maeru küla Waesteristi talu, kl 9.30 Kulna küla Wainu talu, kl 10 Tuula asunduse, kl 10.30 Valingu asunduse, kl 11 Kumna asunduse, kl 12 Vääna posti, kl 13 Hüüru asunduse silla juures, kl 14 Watslas.¹¹

Ma ei tea midagi Wainu talu omanikest. Kuid võib-olla on taluniku perest keegi järgmistel pildidel (ill 7 ja 8).

ill 7. Lehola Algkooli õpilased õpetajatega 1914.a, HMK_F 3131, muis.ee/museaalview/1425397

⁹ Palametsa pajatused 87, Keila lähikonna toponüümikast, Keila Leht nr 41, 18.11.2016, dea.digar.ee, 4.04.2020

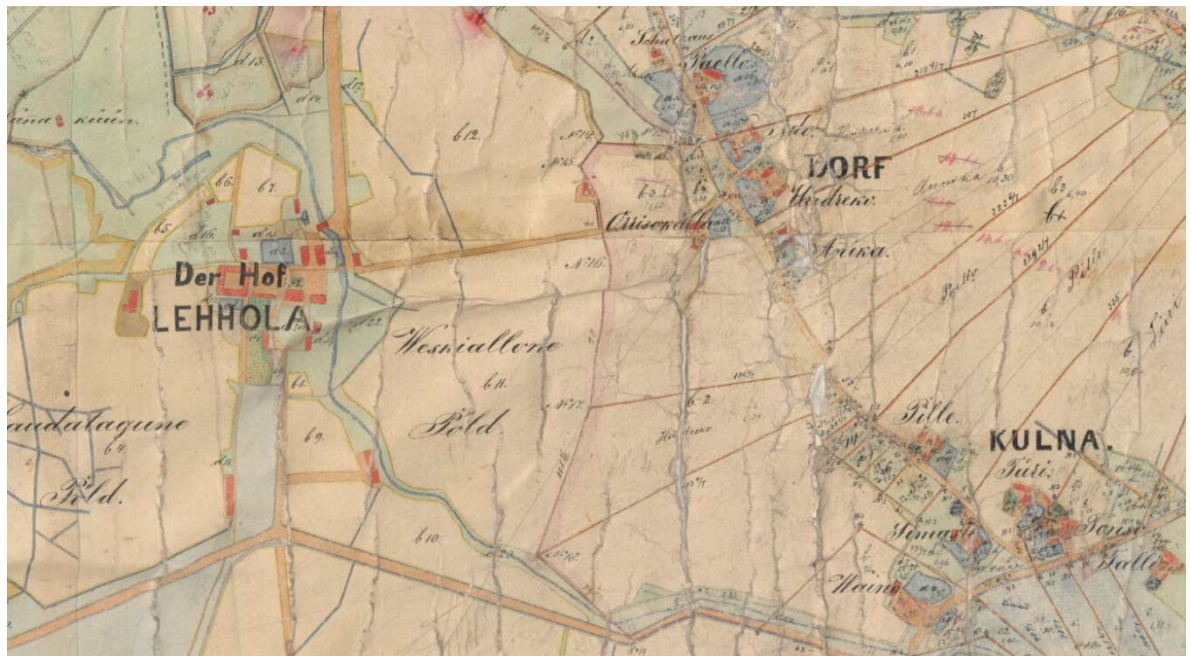
¹⁰ Kaja nr 253, 27.10.1928, Kaja nr 276, 22.11.1929, dea.digar.ee, 04.04.2020

¹¹ Maa hääl: maarahva ajaleht nr 117, 11.10.1937, dea.digar.ee 04.04.2020

ill 8. Lehola küla laulukoor ja näitering, HMK_F 744, muis.ee/museaalview/1727008

Järgmised kaardid näitavad Lehola mõisa ja Kulna küla üsna detailselt. 1875. aastal oli Vainu taluõuel mitu hoonet (ill 9 ja 10)¹².

ill 9. Lehola mõis ja Kulna küla 1875. aastal

¹² Karte von dem im West-Harrienschen Kreise und Kegelschen Kirchspiele belegenen privaten Gute Lehkola 1875, ra.ee/kaardid/, EAA.3724.4.159 leht 1

ill 10. Vaino (Waino) talu 1875. aastal

Kaardi legendist saab teada mõnede märkide tähendused: a – aiamaa, b – põllumaa, d – heinamaa, e – karjamaa, f – metsamaa, m – rabamaa, o – marjaaed, i – teekohad ja kraavid või tühima, h – õue ja hoonete alune maa.

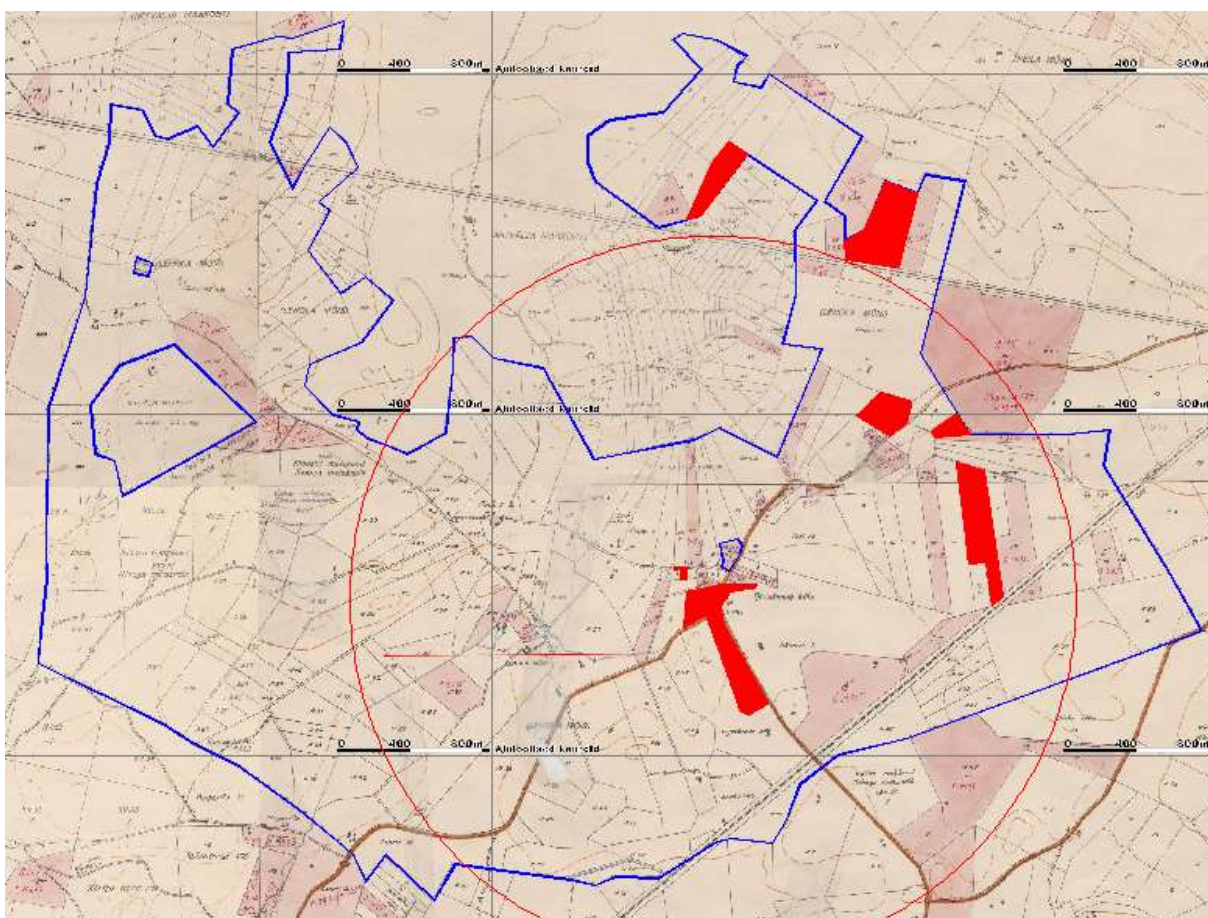
Teame, et Vainu talu õue loodepoolseim hoone oli rehielamu. Seda rääkis 2020.a talvel üks Lehola külaproua ja seda näitavad mitmed Nõukogude Liidu (NL) aegsed kaardid¹³ (ka ill 12 ja 13). Joonisel 1 (asub käesoleva töö lõpuosas) on kujutatud Vene tsaarivõimu aegset Vainu talu õue. Kuna 1875. aasta kaart on Vainu taluõue kohal üsna kulunud, siis mõnede hoonete olemasolus ei saa päris kindel olla. Oletuste aluseks on teadmised, millistest hoonetest koosnesid tavaliselt vanad taluõued, ja hoonete paigutamise üldpõhimõtted: rehetoa lähedal puhtamad ja väärtuslikku vara sisaldavad hooned nagu aidad, rehealuse poolses küljes mustemad hooned nagu laudad, tallid. Majandushooned olid taluõue sissepääsu pool, rehielamu õue tagaosas, esiküljega õue poole. 1875. aasta kaardil on hästi näha rehetoa lähedal olevad kaks väikest hoonet (pakun, et need on kelder ja ait), mille säilmed võivad olla näha ka tänases maastikus. Üks minu versioon on, et Vainu tare on vana olemasoleva hoone (aida) edasiarendus või ümberehitus (joonis 7). 1875. aasta kaardil on Vainu taluõue kõrvale näidatud

¹³ Üksikud ajaloolised aerofotokaardid, 1965-04-29 Vasalemma, fotoladu.maaamet.ee, 16.04.2020

karjamaa, seega pidi laut õuel olema. Õue ja laudaga olid otseselt seotud kapsa- ja kartuliaiad, millest üks osa jäeti igal aastal loomadele karjamaaks ning väetamiseks.¹⁴

19. sajandi talurahvaseaduse alusel jagati Kulna küla ühismaad talude vahel nii ära, et iga talu sai ühisest põllumaast tüki oma põllumaad, ühisest karjamaast tüki oma karjamaad, ühisest heinamaast tüki oma heinamaad jne. Vainu talu hakkas koosnema 7 eraldatud maatükist¹⁵, mis paiknesid taluõuest ca 2 kilomeetri raadiuses (ill 11). Lisaks jagas Tallinn-Haapsalu maantee taluõuega seotud maatüki veel omakorda kolmeks. Vainu talu maade suurus oli kokku ligikaudu 42 hektarit (mõõdetud arvutis üle). Taluõuega seotud maatüki suurus oli ca 2,8 ha, millest taluõu oli veelgi väiksem.

ill 11. 1935. a kaardil on Vainu talu maad punaseks värvitud, ring on 2 km raadiusega, ringi keskel on Vainu talu, sinisega on Lehola mõisa piir.

19. sajandi lõpule oli iseloomulik, et elamuid hakati rehest lahku ehitatama (vt ka joonis 2). Vainu taluniku uus elamu sai valmis 1910. aastal. Vana rehetuba sai jätkuvalt kasutada elamiseks, näiteks võis seal elada vanem põlvkond. Rehielamu jäi tõenäoliselt pigem

¹⁴ Karl Tihase, Eesti talurahva arhitektuur, Kunst, Tallinn 1974, lk 43

¹⁵ Skeemiline katastrikaart 1:10 000, 1935, xgis.maaamet.ee

majandushooneks, kus kuivatati ja peksti vilja. Reheelust oli aga vaja vilja hoidmiseks. Vainu tare kinnistul on tänaseni säilinud vana paekivist hoonease. Taludes hakati kivist kõrvalhooneid tegema ulatuslikumalt 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi esimesele poolel.¹⁶ Et Vainu paekivihoone oli kasutusel laudana, sellele viitab 11.10.1937. a ajaleht Maa hääl nr 117 teade ja NL-aegne kaart (ill 12). Sel ajal tekkis üldine komme jagada taluõu aiaga kaheks osaks, puhtaks ja majandusõueks. Elamud paigutati sagedamini sissesõitude lähedale. Elamu ette rajati iluaed. Kui joonisel 1 on näha taluõue kõrval kulgev külatee, siis joonisel 2 (Vainu talu õu Eesti Vabariigi ajal 20. sajandi alguses) seda enam pole, sest talud olid krunditud, talu kõrval pole enam küla ühismaad, käiguteed kujunesid uutesse asukohtadesse. Kui vanad traditsioonilised rehielamud olid risküliku kujulise põhiplaaniga, siis on Vainu tare põhiplaani kuju üsna eriline. Samas on talude ümberehitamine 1930.-1940. aastatele iseloomulik,¹⁷ sh taluelamutele eeskodade ehitamine. Uute hoonete ehitamisel võeti kasutusele uusi materjale, näiteks katuselaastud, TEP-plaadid.

ill 12. 1953. aasta, fotoladu.maaamet.ee, 16.04.2020

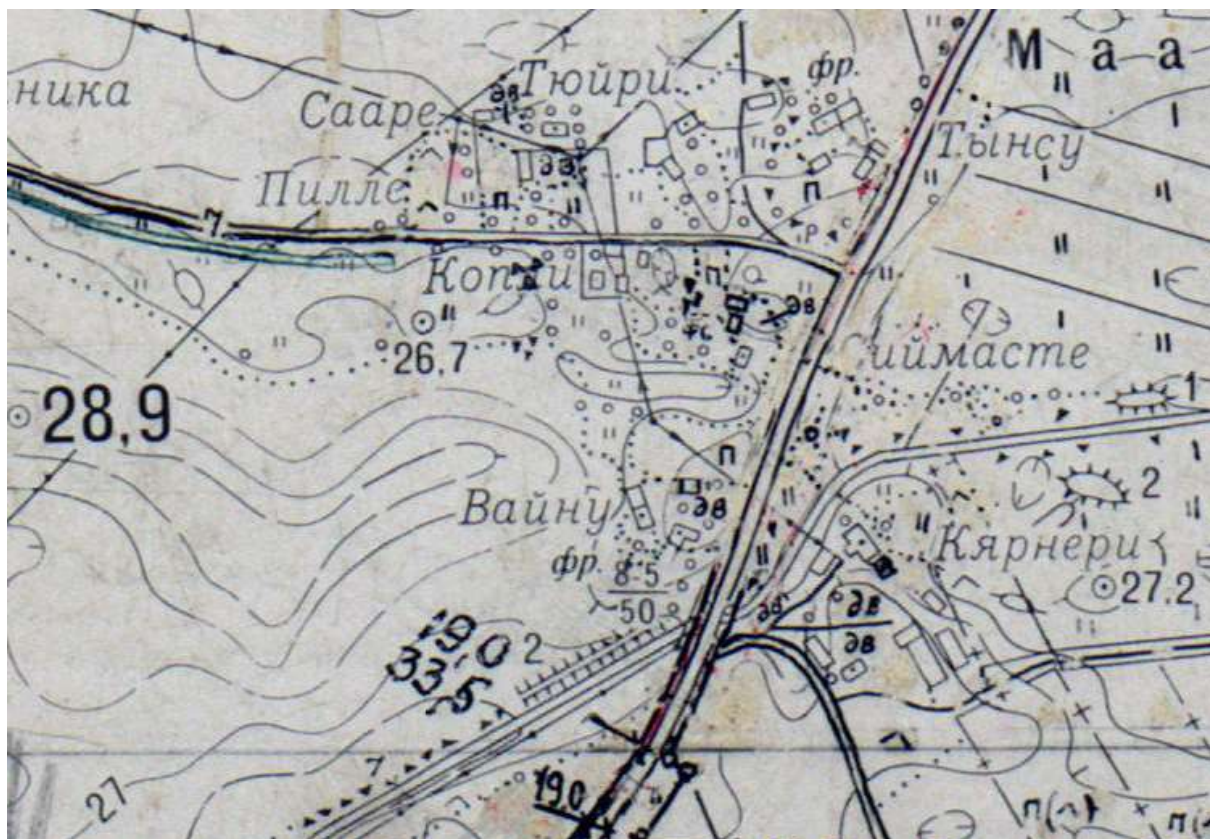
Teise maailmasõja järgselt Eesti NSV ajal hakkas endise Lehola mõisa maadel majandama Vasalemma sovhoos (joonis 3). Mõisa peahoone oli kasutusel majandi peakontorina, Vainu talu hooned kuulusid sovhoosile ja neis elas mitu perekonda,¹⁸ kes olid üürnikud, enamasti sovhoosi töölised. Maja juurde kuulunud õu oli siis päris väike, umbes 3000 m², mida ümbritses

¹⁶ Karl Tihase, Eesti talurahva arhitektuur, Kunst, Tallinn 1974, lk 45

¹⁷ Joosep Metslang, Katuseraamat, Tammerraamat 2016, lk 22

¹⁸ Vainu majaraamat, sissekanded 1941-1995, asub autori valduses

sovhoosipõld. 1953. a kaardilt on näha, et laut oli kasutusel (ill 12), mida näitavad paljud täpid (loomad) hoonekasti sees. Õuel on ka väike puuvilja ja marjaaed ning põllulapp.

ill 13. 1962. aasta, fotoladu.maaamet.ee, 16.04.2020

Mingil põhjusel oli Vainu tare mitmel kaardil, nt 1962.a, poolikult kajastatud (ill 13). Mõtlen, et võib-olla oli hoone osaliselt kahjustada saanud. Maja seinu uurides see nii ei tundu, kuid võib-olla oli tegu lihtsalt katusekatte vahetusega ning püstiste sarikatega hooneosa näis aerofotol sarana. Samal, 1962 kaardil on näidatud veel Vainu vana rehielamut (poolitatud pikk kast, kus täpp ühes pooles näitab eluaset ehk vana rehetuba) ning seda, et elati mõlemas majas. 1960. aastatel elektrifitseeriti maapiirkondi, õgvendati maanteed. 1972. aasta kaardil (ill 14) on näha, et Vainu kohta peeti pigem linnalikuks krundiks. Sama ajal on sama leppemärgiga kogu Keila aedlinn tähistatud.

1980. aastate alguseks oli rehielamu lammutatud (joonis 4).¹⁹ Kui rehielamut sai kasutada kõrvalhoonena, siis nüüd tuli Vainu tare elanikel ehitada uued panipaigad, milleks ehitati maja külge mitmeid juurdeehitisi, mis näivad nii kuuridena kui ka loomapidamishoonetena. Paekivist laut oli ka lagunenu. Vainu tares elasid sovhoosi töölised, kes tõenäoliselt ei suhtunud taresse peremehetundega. Tare oli mitme pere jaoks imeväike (vt majaraamatu tabelit). Valdavalt

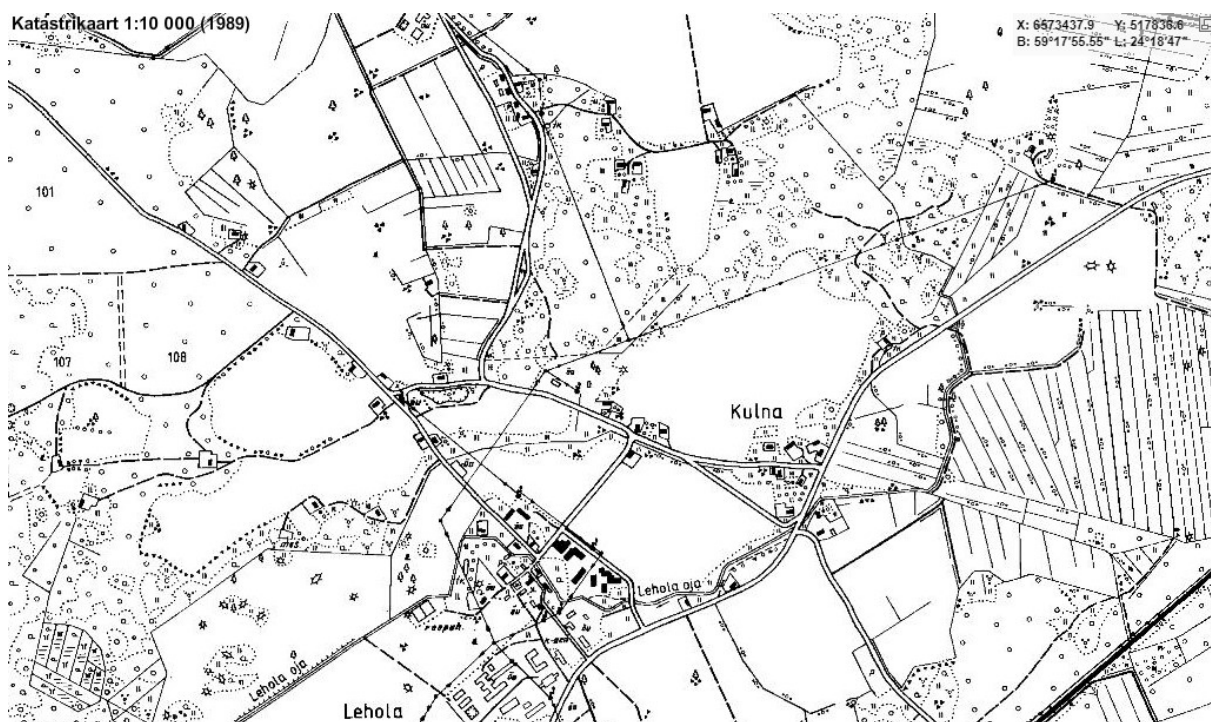
¹⁹ Ehitisregistri andmed

elasid majas vanemad inimesed, pensionieelikud, aga ka pensionärid. Seetõttu ei suudetud ilmselt paekivist lauta korras hoida. Vainu taret on lapitud käepäraste vahenditega.

ill 14. 1972. aasta, xgis.maaamet.ee, 24.04.2020

ill 15. 1989. aasta, xgis.maaamet.ee, 24.04.2020

1980 alguses oli ehitati Vainu tare kõrvale Niitvälja-Kulna riigimaantee (ill 15). Ehitisregistri andmetel ehitati siis valmis ka uus elumaja vana rehielamu asemele, mis pole tänaseni valmis saanud ja kasutusel olnud (joonis 5). Täna on Tallinn-Haapsalu maantee äärde (Vainu tare kõrvale) ehitatud valgustatud kergliiklustee. Vainu tare on põlise Vainu talu ainuke säilinud hoone. Praeguse Eesti Vabariigi maareformi tulemusena on selle hoone ümber moodustatud

kinnistu suurus 2788 m². Vainu tares pole pole mitu aastat keegi elanud, enne seda vaid mõned üürnikud.

ill 16. 100-aastane ja 40-aastane elamu, fotoladu.maaamet.ee, 2016

Tare ehitamise etappidest annab ülevaate joonis 7, kus on esitatud ka minupoolsed selgitused, miks ma nii arvan.

2. Hoone materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra kirjeldus

Tare materjalidest annab ülevaate joonis 7, hoone seisukorrast joonis 8. Järgnevalt esitan pilte.

ill 16. ill 16. Vaade lõunast

ill 17. Vaade põhjast pärast avariilise varjualuse eemaldamist

üleval ill 18. Vaade põhjast, all ill 19. vaade idast

ill 20. Vaade läänest

ill 21. Vaated ulualusesse

ill 22. Vaade lauda vundamendile

ill 23. Vaade uuema hooneosa köök-tuppa

ill 24. Vaated uuema ja vanema hooneosa tapeetidele

ill 25. Vaade vanema hooneosa elutuppa

ill 26. Vaade vanema hooneosa köök-tuppa

ill 27. Vaade vanema hooneosa küttekahadele

ill 28. Vaade vanema hooneosa pööningule

ill 29. Vaade üksikutele detailidele

ill 30. Vaade laastukatusle

ill 31. Vaade katuse katkisele konstruktsioonile

ill 32. Vaated leidudele

ill 33. Vaade uuema hooneosa freespalkseinale peale kuuri lammutamist

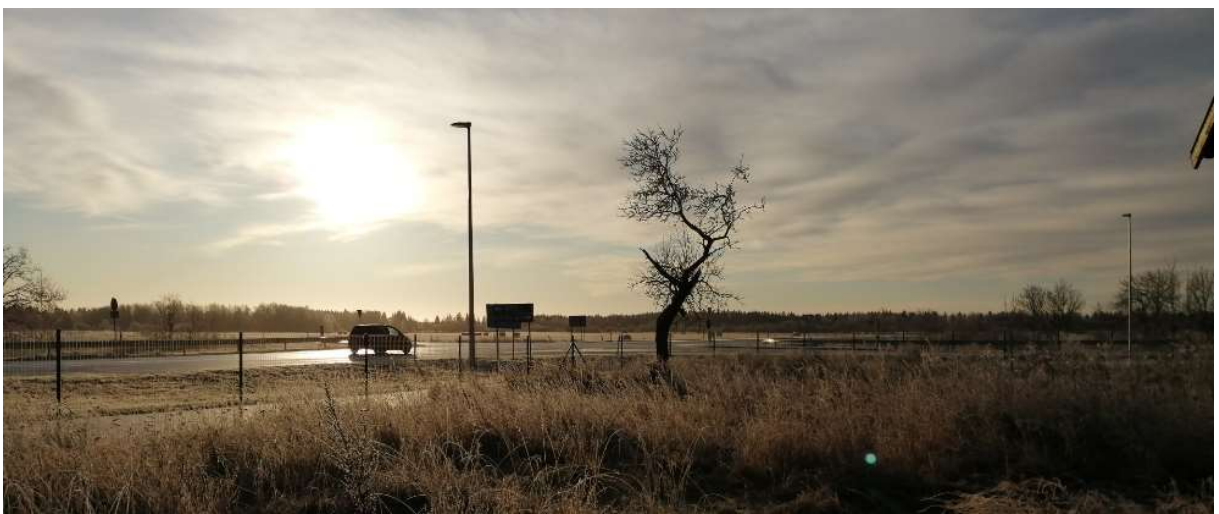
üleval ill 34. Vaade Keila suunas, all ill 35. Vaade ajaloolise Kärneri talu uemale elamule

ill 36. Vaade ajaloolise Siimaste talu elamule

ill 37. Vaade Haapsalu ja Niitvälja maanteede ristile

3. Väärtused

Vana talumaja säilitamine ja väärikas kasutamine on kummardus visale maarahvale, kes on läbi sajandite meie maad harinud ja võõrale võimule vastu pidanud. Tare ja krunt peavad jääma talurahvalikuks, külamiljõesse sobima, kuid võib peegeldada ka natuke teekonda moodsasse maailma.

Maja on suure uurimisväärtusega. Käesolev töö ei ole kõikehõlmav ja ammendav uuring ning ei peagi olema. Vainu tare peab olema juurdlemisallikaks pikaks ajaks. Soovin võtta aega Vainu tare muutmiseks paremuse poole, tehes seda tunnetades, läbimõeldult, üheksa korda mõõda, üks kord lõika põhimõttel. Oluline ka ilu loomine ja heakorrastamine. Väärtuslik on ka vananemise, kulumise ja kahjustumise nägemine tema kõigis ilmingutes - edaspidiseks äratundmiseks.

Oma töös linnaarhitektina pean suutma veenda vanade majade omanikke oma maja miljöö jaoks autentselt säilitama. Veenan neid siis, kui olen ise läbi teinud ja usun. Vainu tares saan panna ennast majaomanike olukorda. Mul on vaja saada kogemusi, kui suur ja kulukas ettevõtmine on vana hoone korrashoidmine, korrastamine ja kasutamine. Samuti on mu igapäevaseks tööks hoonete projekteerimistingimuste, maakasutus- ja ehitustingimuste määramine ja nende tingimuste ning seonduvate seaduste täitmise kontrollimine. Arheoloogiamälestisel saan panna ennast tavakodaniku rolli.

Soovin ise proovida lupjamist, lubikrohvimist, lubimördi tegemist, linaõlivärviga värvimist, akna kittimist, freskokaunistuste tegemist, palgi koorimist, tappimist, varamist, laastukatuse tegemist, tõrvamist. Leida vastavad meistrid, teada materjali ja töö hindasid. Mõista looduse mõju materjalidele, nende varumisele, ehitamisele ja hoone säilimisele.

4. Säilitamise ettepanekud

4.1 Esimesed sammud

Palkidest hoonekehendi maksimaalne säilitamine ja eksponeerimine. Puhastada juurdeehitistest ning välimistest ja sisemistest materjalikihtidest (joonised 9-11). Välimised: tõrvapapp, TEP-plaat. Sisemised: papp, vineer, tapeedijäänused, kapiküljed, mistra. Teha kindlaks palkide seisund (eeskätt kandevõime). Kui palgid pole küll ilusad, kuid hoiavad ikka veel maja püsti, siis las jääb autentne välimus. Esialgu visuaalselt, kuid vajadusel tellida spetsialistidelt niiskuse, seente, putukahjustuste uuringud (erinevates kohtades on väljalennuavasid ja saepuru pudenemist). Ümarpalkidest hoone peabki olema voodrita. Tahatud (frees)palkidega hooneosa oli tõenäoliselt mõeldud katmiseks. Siin peab mõtlema, kuidas ristnurgad ja silenurgad kokku sobivad.

Vundament pinnasest välja puhastada. Kuna kinnistul on tegemist arheoloogiamälestisega, siis suurt pinnase ümberkujundust teha ei saa, kui pole valmis arheoloogilist järelevalvet kinni maksmata. Reljeefi muutmiseks pole ka esteetilist ega praktilist vajadust. Vanema hooneosa esine ehk endine hoonetevaheline õu tundub olevat nn kultuurkihti mattunud, vundamenti ei paista, laudvoodri otsad on vastu maad ja pehkinud. Vundamenti pole kavas soojustada ega hüdroisoleerida. Mõte on sokkel välja puhastada ca 20 cm, sokli ääres maapinna kallet kujundada 2...4% langusega majast eemale, räästaga sama ulatusega, katta majajäärne maapind materjaliga, mis ei laseks räästavett seinale pritsida, nt muru, kiviklibu. Tekkiv renn/vagu tuleb pikendada maapinna madalamate osadeni ehk lõunasuunas. Kui läheb alumise palgi

vahetamiseks, siis tuleb paigaldada vundamendi ja palgirea vahele hüdroisolatsioon, eelistades kasetohtu.

Katus – esialgu tuleb paigaldada puuduvad harjalauad või plekk, eterniit ja avariiline murispuu võimalusel tagasi tõmmata ning kinnitada. Sarikad on hakanud tapipesadest välja vajuma, pennid on kadunud, sarikaotsad pehkinud. Kui palkseinad saab korda (seisund lubab uut katust panna), siis tuleb katusekonstruktsioon korda teha (esmajärjekorras proteesida, teha ilusad sarikaotsad, anda kena katusekuju, paigaldada uued pennid, teha kinnistussõlmed. Algse katusenurga näitab kätte pennipesa nurk sarika suhtes – see on 45°. Praegu on katuse kalle 35 kraadi lähedane.

Korsten võimalusel korda teha. Korstnas on pööningukorrusel pikipragu ning esimesel korrusel on väiksed praod horisontaal- ja vertikaallõõri ühenduskohtades. Kui pragusid pole võimalik kinni panna ja korstent ohutuks ja töökorda teha, siis tuleb (osaliselt) uus korsten teha, sest vähemalt üks tulekolle peab sellel majal olema. Kui hoone restaureerimise/kordategemise üldkulud tulevad suured, siis kaalun kaasaegse moodulkorstna paigaldamist. Korsten tuleb korda teha enne uue katusekatte paigaldamist. Uue korstna puhul võib asukoha muutmist kaaluda.

Laetalastik välja puhastada, ülevalt saepurust, mineraalvillast ja heinast, samuti sinna kuhjatud tsementkatusekividest ning pööningukolast. Vaadata üle talade seisund ja kinnitussõlmed, samuti laekonstruktsioon. Toa poolt lage vaadates tahaks sinna uue katte panna. Edaspidi on soov teha osast pööningust lakk, kus saaks heintes magada. Pööningukorrusele ei ole kavas teha tubasid. Pööningu ülesandeks jääb tuulutada katusekonstruktsiooni.

Põrand puhastada esmalt linoleomikihtidest, pesta maha tekkinud hallitus. Põrandad on kaldu ja kummis, hiireaukudega. Põrandalauad tuleb üles võtta ja vaadata, mis toimub põranda all. Võib-olla on põrand vastu pinnast paigaldatud. Vajadusel põranda-alune tühjendada orgaanilisest prahist (mullast), katta õhukese liiva või kruusakihiga, jätta põrandakonstruktsiooni alla tuulutusvahe. Kui võimalik siis põrandalauad säilitada. Põrandad on enamasti kitsastest laudadest, mis näitab hilisemat (ümber)ehitust.

Aknad, ukсед – neid esialgu ei puutu, peavad näitama peremehe olemasolu ja kaitsma uudishimulike eest. Need kõik paistavad olevat NL-aegsed: vineerplaadiga ukсед, liistudega (mitte kititud) aknad. Päril vanaaegseid ukse-, aknadetaile, sepatööd pole säilinud. Isegi sepanaelu pole veel leidnud. Enda harimise mõttes tahaks teada saada, kas on võimalik need vanad aknad korda teha.

Küttekehad – ahju plekk-kate on roostetanud, aukudega, keraamilistest tellistest sisu pudeneb. Seda pole mõtet restaureerida, sest tulemus ei tule esteetiline. Pliidid, soemüürid ja rõhtlõõrid võiks võimalusel säilitada: vuugipraod täita, raud-detailid kinnitada. Palju oleneb rõhtlõõri seisu- ja töökorrast. Rõhtlõõr maja uuemast osast korstnani on üllatavalt pikk. Rõhtlõõrid püütakse tänapäeval võimalikult lühikesed teha suitsu halva väljatõmbe tõttu. Kui rõhtlõõri töötama ei saa, siis peab kaaluma korstna asukoha muutmist, sest küttekolle peab tulema kindlasti maja uuemasse ossa, kuhu tuleb elutuba. Lisaks on vaja majast rõskus välja saada, milleks peab ruumides olema vähemalt 10° sooja.

Keldrid põrandas – on omaette väärtus. Kui võimalik, tuleb need säilitada, esialgu vanast kraamist ja tolmuladestustest puhtaks teha. Tegeleda koos põrandatega.

Lõppviimistlust peab ka esimeste sammude kavandamisel silmas pidama. Ristnurkadega ümarpalkseinad on traditsioonilistel rehielamutes olnud katmata. Vanem majaosa nii ka jääb. See tuleb puhastada (harjata tolmust puhtaks, vajadusel pinnud maha lihvida, kaasaegsed makrofleksid ja penoplastid pragudest välja kookida), palgivahed vajadusel kinni toppida (turbasammal, takk), viimistleda puidukaitse immutusmaterjaliga. Uuem majaosa, kui seinad on püsivad ja palgid kandevõimega (putukkahjustustega), võib ka pealt voorderada, sest palgid on tahatud, silenurkadega ning elanik on nii plaaninud ja see majaosa võiks olla sooja mingil määral pidav. Kui palgid on kahjustatud, siis esialgu jäävad ka selle majaosa palgid nähtavale. Kuidas uuemat majaosa viimistleda? Piirkonnas on taluelamutel näha värvitud rõhtlaudist. Lubikrohvseinad on Lehola ja Niitvälja mõisade hoonetel ning ka Tallinn-Paldiski raudtee lähedal vanadel kortermajadel. Samas ei taha, et uuem majaosa üldpildis domineeriks. Siin on vaja veel mõelda.

Küla ainus säilinud rehielamu asub Tõnsu talus, mis on ehitisregistri andmetel valminud 1880. aastal (ill 38). Küla üks uhkemaid elamuid on endise Kärneri talu (nüüd Karujõmmi kinnistul) omaaegne uus paekivist elamu, mis ehitati ehitisregistri andmetel valmis 1900. aastal, kuid mis nüüd seisab kasutuseta (ill 39). Kärneri talu vanemat elamut näeb veel 1988. aasta pildil (ill ...).

ill 38. Tõnsu talu rehielamu (295:REE:001), eelis.ee, 30.04.2020

ill 39. Kärneri talu uuem elamu 1998. aastal, EVM N 384:147, 30.04.2020

ill 40. Niitvälja-Kulna-Ohtu tee 1988. aastal, EMMF169_44_1, muis.ee/museaalview/1437274

Vainu tare vanema majaosa katus on olnud laastukattega. Piirkonnas on praegu valdavalt eterniitkatused. Plekkatuseid pole üldse. Tsementkivikatust ei hakka tegema, kuigi see on olnud omaniku mõtte, ilmselt koos TEP-plaadi ja krohvseinaga kokku sobitada. Kui vähegi rahaliselt võimalik, teen laastukatuse, mis sobib palgiga kõige paremini ja täidab eesmärgi kasutada vanu ehitusvõtteid ja sobib kandekonstruktsiooniga, mida võimalusel ei muudaks. Tsementkivi nõuaks toekamat kandekonstruktsiooni. Võib-olla panna kaasaegne tervislik laineplaat, mis sobib samuti olemasoleva kandekonstruktsiooniga ja pidavat olema üsna mürakindel (hea lakas magada), kuid sobivus palkseinaga pole kõige parem?

Kaev – selle kindlasti säilitaks, vajadusel korrastaks paekivivoodri. Vaja teha uued rakked, katteplaat luugiga, völl ja katus – puidust.

4.2 Edasised uuringud, ajutöö ja katsetused

Ajaloo uuringud. Kas kultuskivi augud tegi üks või mitu inimest? Kuidas talu tekkis, millised olid talupere suhted mõisnike ja naabritega? Miks ehitati Vainu tarele omaette toimiv uus majaosa? Millised olid NL ajal Vainu talu perede omavahelised läbisaamised? Miks käidi Vainu talu õuest NL ajal diagonaalis läbi? Viimane aitab võib-olla leida inimesi, kes talu ja tare

loost midagi mäletavad. Mul on tunne, et selle maja (inimeste) lugu on päris dramaatiline. Kuigi NL ajal elasid tares inimesed, kes seda ei pidanud OMA koduks ning hoolitsesid maja eest minimaalselt, kättesaadavate materjalidega üle kattes, soojustamiseks ja värskendamiseks, mitte lammutades ja uut luues, on nad omal moel, tahtmatult aidanud majal algsel kujul vastu pidada tänapäevani. Ehk leiab Maanteemuuseumist Vainu talu hoonetest pilti seoses Niitvälja-Kulna-Ohtu tee ehitusega.

Palkkonstruktsioonide avamisega saavad selgemaks hoone ümberehitused, ehitusetapid ja varasemad ruumide funktsioonid. Või pakuvad need ehitusalast uurimis- ja juurdlemisainet veel juurdegi. Algne sarikakonstruktsioon koos ümarate aukudega on veel mõistatus.

Maja kordategemisel on oluline põhimõte säästlik kasutus, nii raha mõttes (et jätkuks prima tervikliku tulemuse saavutamiseks) kui ka olemasolevate materjalide taaskasutamise mõttes. Lisaks olemasolevate konstruktsioonide maksimaalsele ärakasutamisele vedeleb krundil veel järgmisi materjale: silikaattelliseid, tsemekatusekive, keraamilisi viimistlusplaate, akendekogu. Viimane vajab ülevaatamist, eriti tahaks maja aknad teha korda vanade ehitusvõtetega (sh kittimine) ja õhukese klaasiga (3 mm). Kui õhukest klaasi jääb üle, siis saab seda võib kasutada vahetuskaubaks mõne muu vana materjali (palgi) vastu. Eterniiti on ka palju, sellega saab katuseharjade ristumiskohas mõned katkised plaadid välja vahetada.

Kogemuste saamiseks on plaanis palju ise teha või palgatud meistrite töödest õppida ja abiliseks olla. Lisaks on krundil ju vana lauda paekivimüürid ja rusud, mis on omaette väljakutse, kuidas vana vundamenti või paekivi kui materjali kasutada. Üks mõte on lauda asemele teha saun koos WC-ga, kas vanale vundamendile sobitatult või paekividest puhastatud kohale (joonis 6). Vana majaosa edelasein tuleb kindlasti uuendada, see on koht, kus võiks silikaattellist kasutada ja see harjutamise mõttes lubikrohvida. Teine variant on aknaklaasid ära kasutada ja midagi vitraažitaolist teha (joonis 10).

4.3 Seadused

Maja ja krundi kordategemisel tuleb silmas pidada ka mitmeid asjakohaseid seadusi.

Asukoht arheoloogiamälestisel – muinsuskaitseseadus. Esialgu minimaalselt kaevetöid teha. Asulakoht ehk oma õu puhastada vanast prügist. Kõrghaljastust saab istutada Muinsuskaitseameti loal. Minimaalselt väikeehitisi. Tänavavaade võiks jääda avaraks (head vaated), kuigi kaalun ka heki istutamist. Võsa vähemaks.

Korsten ja küttekahad – siseministri määrus nr 17 „Ehitisele esitatavad tuleohutusnõuded ja nõuded tuletõrje veevarustusele“ nõuetekohaseks remontimiseks või ehitamiseks.

Ehitusseadustik. Elamu konstruktsioonide asendamine samaväärsega (nt eterniitkatte vahetus) ei nõua projekti, ehitusteatis ega ehitusluba. Hoone ümberehitamiseks (nt laastukatuse ehitamine) tuleb teha projekt ning esitada vallale ehitusteatis. Väikeste ehitiste lammutamiseks ei pea olema projekti (kuurid-juurdeehitised on omavolilised). Energiatõhusad ei pea olema elamud, mis on mõeldud kasutamiseks kas vähem kui nelja kuu jooksul aastas või alternatiivselt piiratud kasutusajaga aastas ja mille eeldatav energiatarbimine on vähem kui 25 protsenti aastaringse kasutamise energiatarbimisest. Ehitusseadustik käsitleb ka teede ja tehnorajatiste kaitsevööndeid (maantee, elektriliin).

Mitmed müraga seotud määrused (keskkonnaministri määrus nr 71 ja sotsiaalministri määrus nr 32). Müra leviku tõkestamiseks on vaja krundi piirile maantee äärde kõrghaljastust, müraekraani või valli. Piirkonnas on vallid. Dilemma - ilusad vaated. Kuna Vainu tarest ei saa aastaringse kasutusega hoonet, siis ma ei lase müral ennast häirida. Maanteega seoses mõtlen ka õhusaaste peale – sellepärast istutan söödavad taimed krundi tagaosasse.

Salvkaev – leidsin Riigi Teatajast vajaliku keskkonnaministri määruse nr 43, mis käsitleb nõudeid kaevude projekteerimise, (ümber)ehitamise ja kordategemise kohta.

Kokkuvõte

Vainu tare on vana ja viletsa väljanägemisega. Hoone muinsuskaitseline väärtus selgub hoone tegeliku seisukorra väljaselgitamise järgselt. Minu jaoks on ta tähtis just ehitusetappide uurimise seisukohast ning ajalooliste ehitusvõtete, samuti konstruktsioonikahjustuste eemaldamise praktiseerimiseks. Väljakutse on palkseinte ja -konstruktsioonide avamine, eksponeerimine ning hoonele esteetilise välimuse kujundamine, millega võib tekkida miljööline väärtus.

Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid

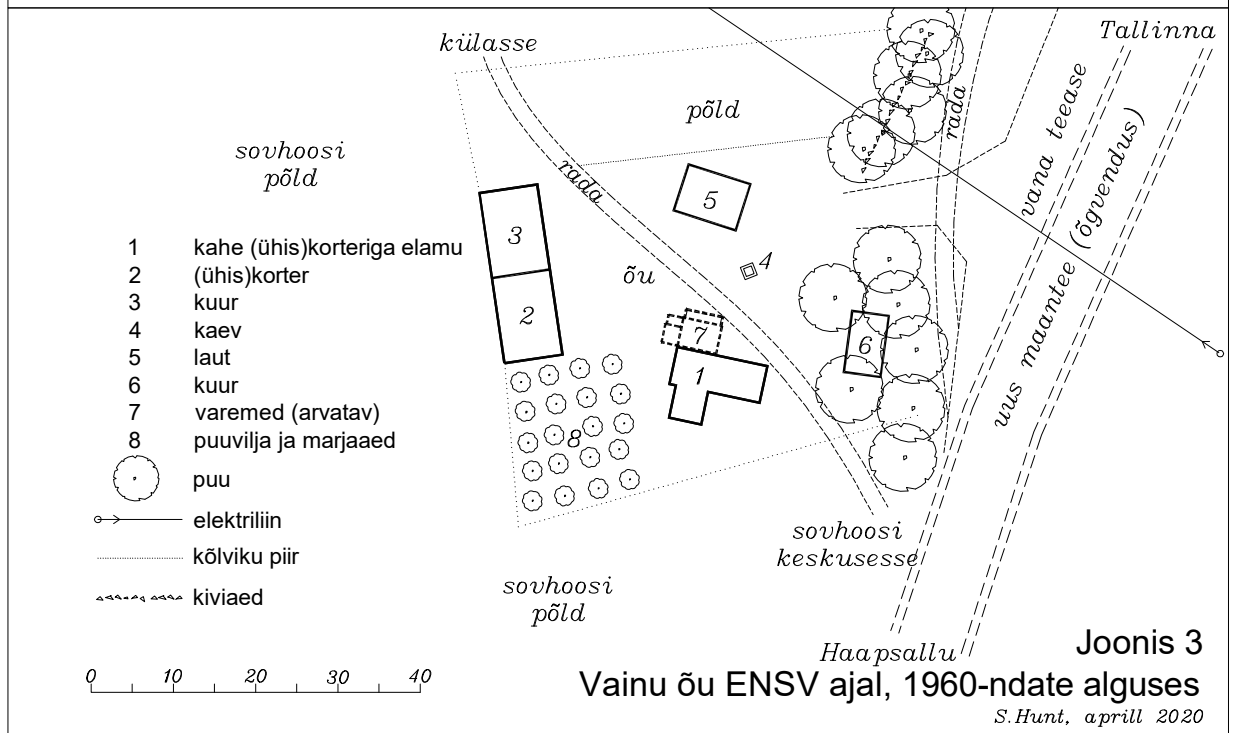
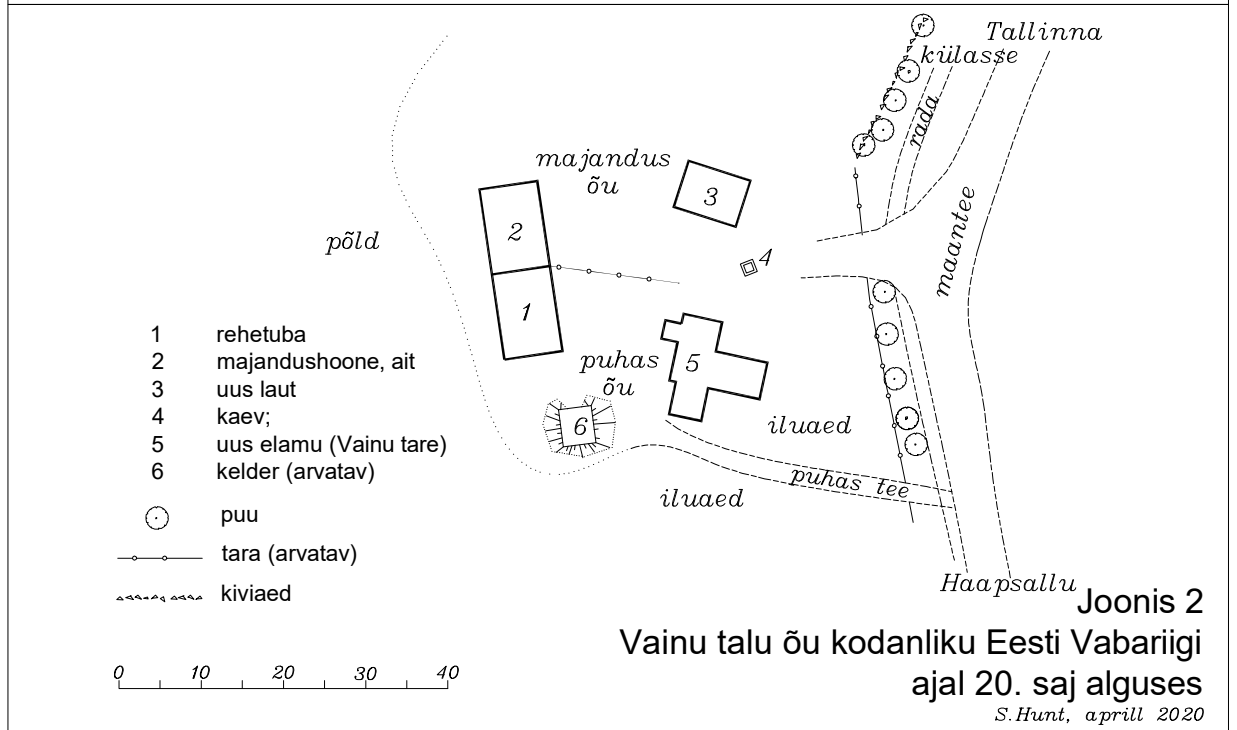
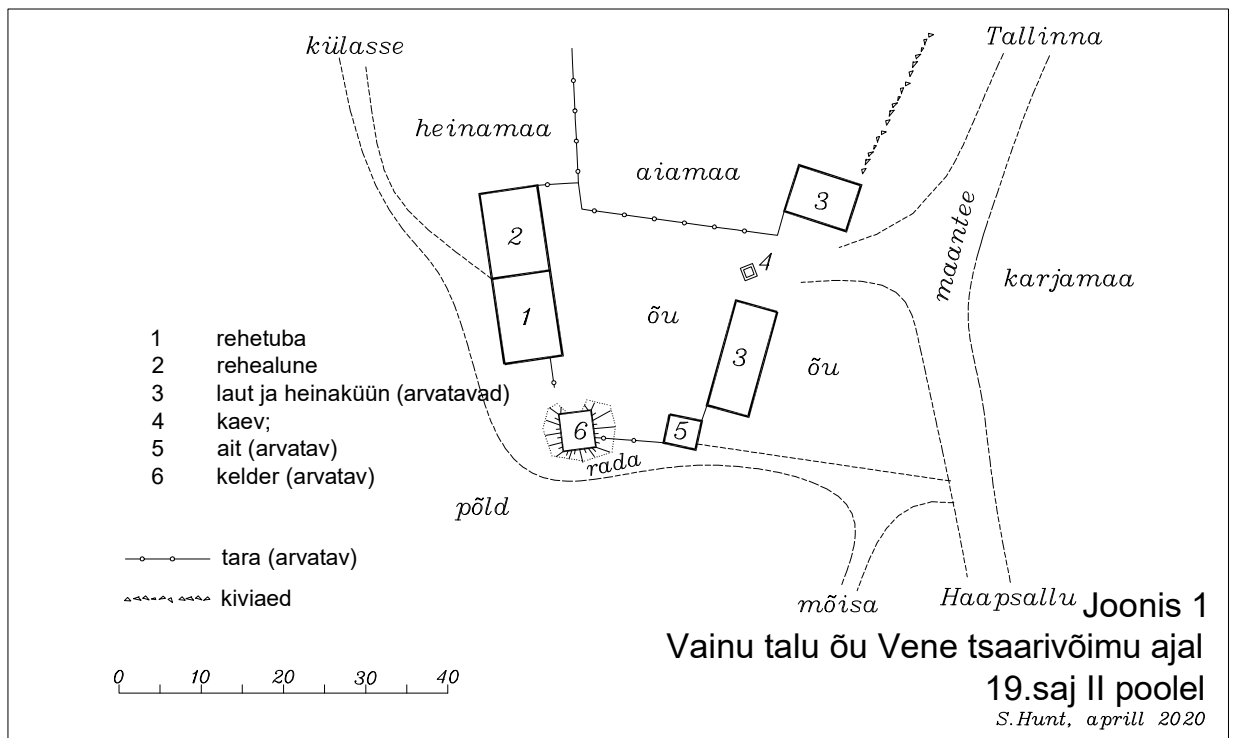
- Keila vallas Kulna külas asuva Vainu talu dokumentatsioon, Harjumaa Hooneregistri arhiivifondi Keila valla toimik nr 175“, väljastanud Rahvusarhiivi Lääne-Viru maa-arhiiv 04.02.2006, a, f. 888, n. 1, säilik 7727, lehed 3-9
- Kultusekivi 17890 Kulna külas, mälestise pass 437-k, register.muinas.ee

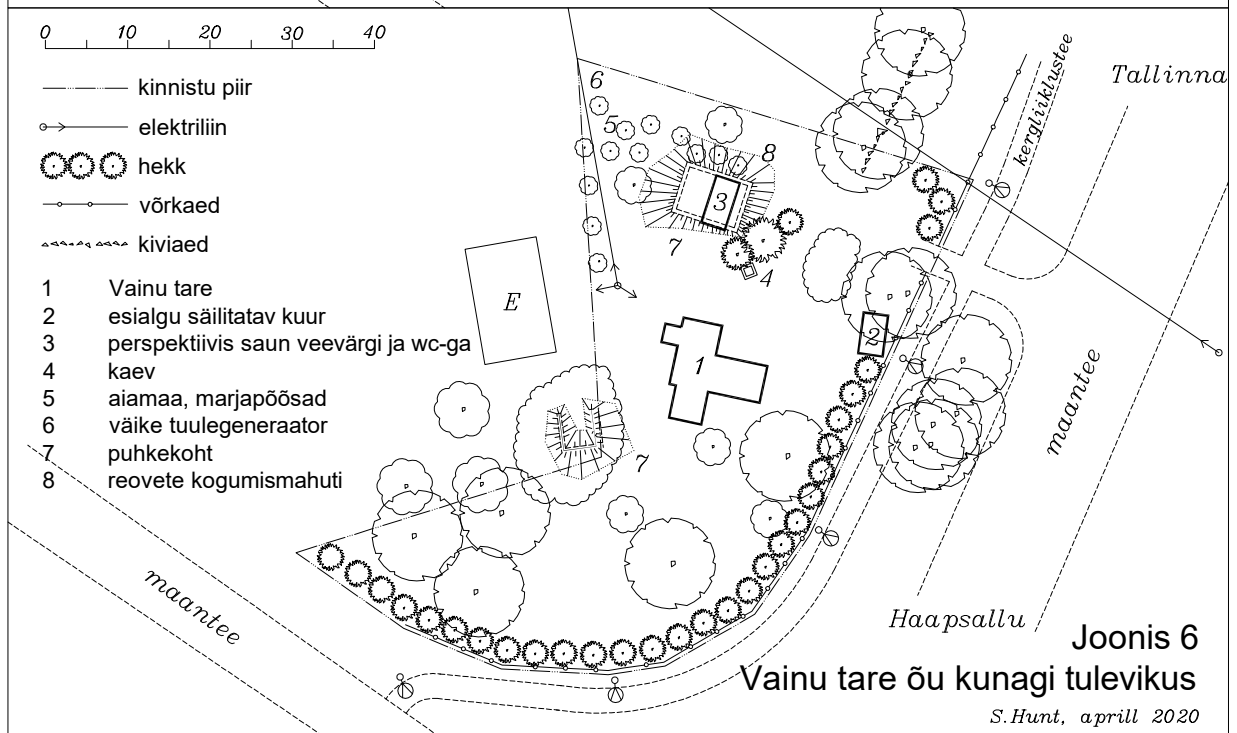
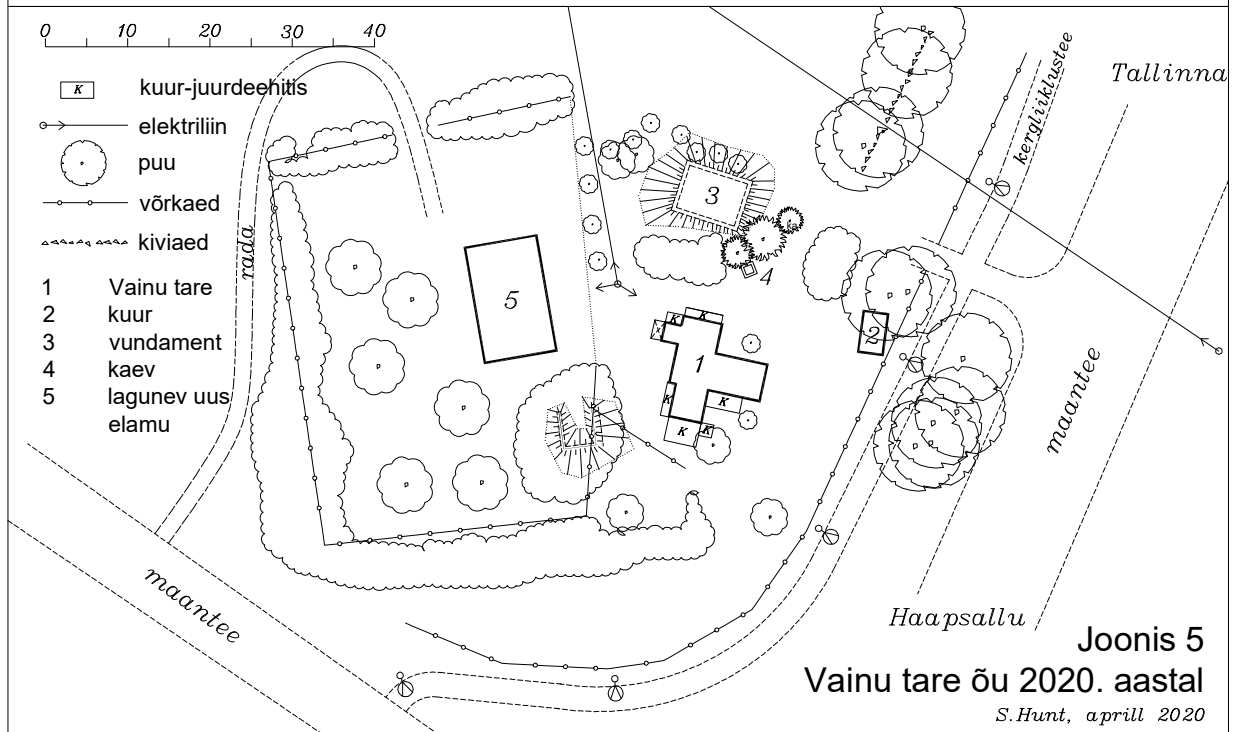
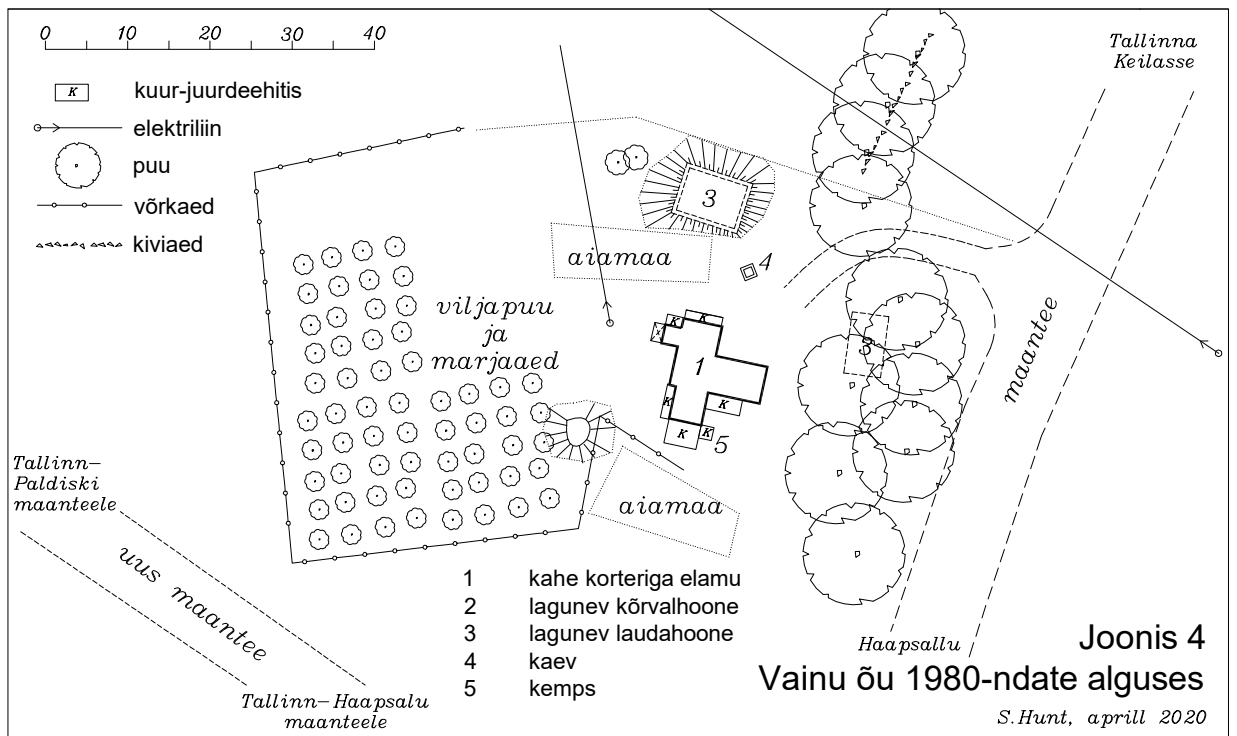

- Asulakoht 17889, mälestise pass 436-k, register.muinas.ee
- Noch Een Del Till Godzet Kegel 1697, ra.ee/kaardid/, EAA.1.2.C-II-22 leht 1
- Karte von dem im West-Harrienschen Kreise und Kegelschen Kirchspiele belegenen privaten Gute Lehola 1875, ra.ee/kaardid/, EAA.3724.4.159 leht 1
- Foto, Lehola Algkooli õpilased õpetajatega 1914.a, Harjumaa Muuseumi fotokogu, HMK_F 3131, muis.ee/museaalview/1425397
- Foto, Lehola küla laulukoor ja näitering 1914, Harjumaa Muuseumi fotokogu, HMK_F 744, muis.ee/museaalview/1727008
- Ajaleheteated Tallinn-Haapsalu rongiliini Kulna peatuskohast, Kaja nr 253, 27.10.1928, Kaja nr 276, 22.11.1929, dea.digar.ee, 04.04.2020
- Skeemiline katastrikaart 1:10 000, 1935, xgis.maaamet.ee
- Harjumaal Keila vallas, Kulna veeühing 1936, ra.ee/kaardid/, ERA.1112.3.36 lehed 1 ja 2
- Leheteade tõuveiste ostmisest Nõukogude Venemaale Maa hääl: maarahva ajaleht nr 117, 11.10.1937, dea.digar.ee 04.04.2020
- Üksikud ajaloolised aerofotokaadrid, 1966-06-17 Keila, fotoladu.maaamet.ee, 16.04.2020
- Üksikud ajaloolised aerofotokaadrid, 1965-04-29 Vasalemma, fotoladu.maaamet.ee, 16.04.2020
- Foto, Niitvälja-Kulna-Ohtu tee 1988, Eesti Maanteemuuseum, EMMF169_44_1, muis.ee/museaalview/1437274
- Foto, Lehola mõis 1990, Harjumaa Muuseum, HKM_F 1161, muis.ee/museaalview/1000094, 15.04.2020
- Foto, Elumaja Lehola külas 1998, Eesti Vabaõhumuuseum SA, EVM N 384:147, 30.04.2020
- Hillar Palamets, Palametsa pajatused 87, Keila lähikonna toponüümikast, Keila Leht nr 41, 18.11.2016, dea.digar.ee, 04.04.2020
- xgis.maaamet.ee erinevad kaardirakendused, aprill 2020: maainfo, ajaloolised kaardid, fotoladu, kitsendused, kohapärimus, kultuurimälestised, looduskaitse, maanteeameti teeregister, maaparandussüsteemid, mürakaart, planeeringud, pärandkultuur
- Pärandkultuuriobjekt: Tõnsu talukoht (295:REE:001), Kulna küla, eelis.ee, 30.04.2020
- Lehola mõis, mois.ee/harju/lehola.shtml, et.wikipedia.org/wiki/Lehola_mõis, aprill 2020
- Vainu majaraamat, Maantee küla, Keila külanõukogu, Keila, sissekanded 1941-1995, asub autori valduses
- Vasalemma sovhoosi varast põllumajandusreformi käigus tööosaku eest üksikisiku omandusse eluruumi üleandmise akt nr 120, Lehola 22.03.1993.a, asub autori valduses

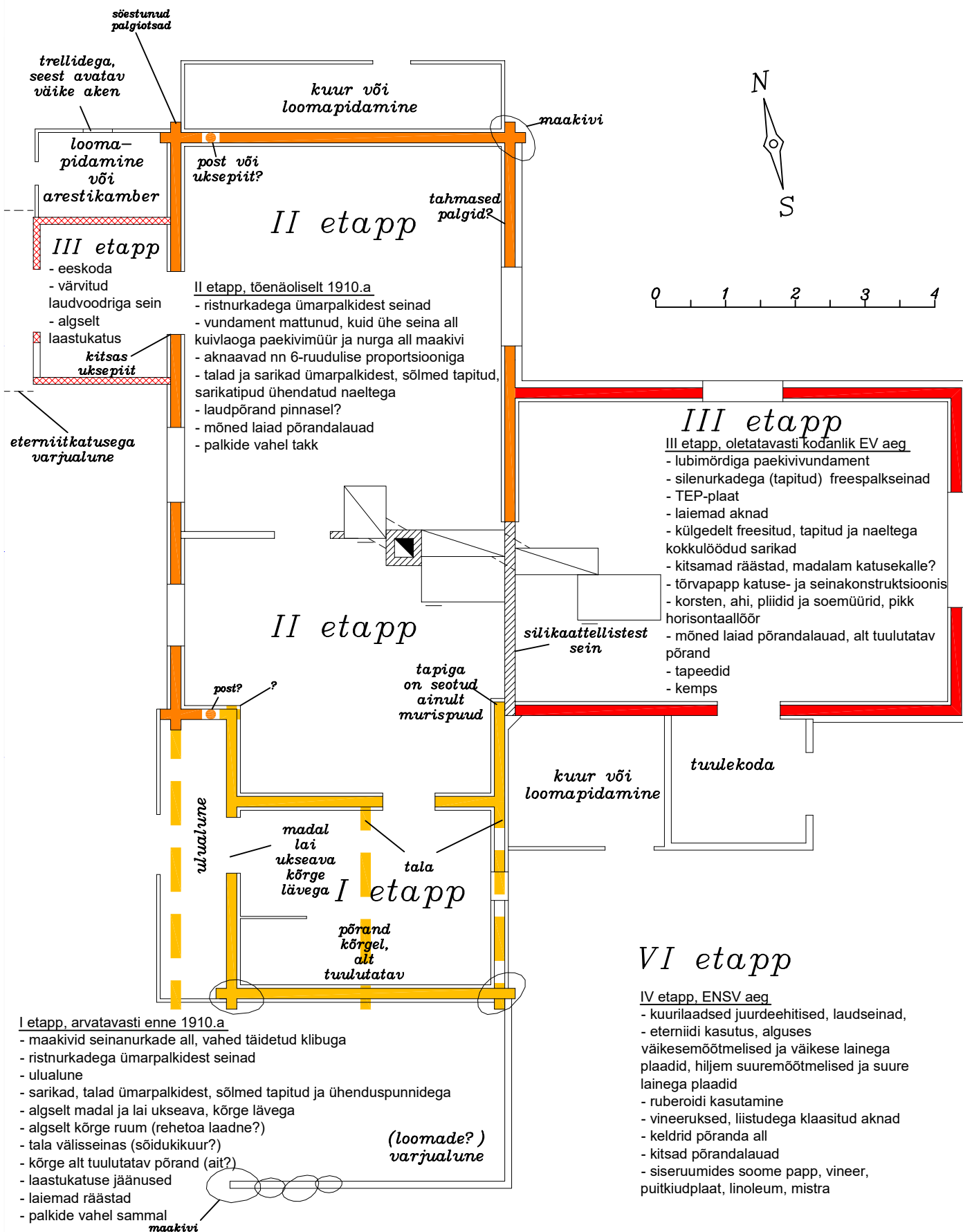
- Vainu, Vainu elamu ja Siimaste maaüksuste piiride kokkulepe, Harju maakond Keila vald Lehola küla, 2006, asub autori valduses
- Vainu tare katastriüksuse plaan M 1:2000, Throne OÜ 2017
- Eesti NSV Teaduste akadeemia, Eesti arhitektuuri ajalugu, Eesti raamat, Tallinn 1965
- Joosep Metslang, Katuseraamat, Tammerraamat 2016
- Joosep Metslang, Vana maamaja, käsiraamat, Tammerraamat 2015
- Heiki Pärdi, Eesti argielu, teekond moodsasse maailma, Tänapäev 2017
- Maret Tamjärv, Suur tararaamat, Eesti talude aiad ja väravad, Hea Lugu 2018
- Enn Tarvel, Eesti rahva lugu, Varrak, Tallinn 2018, teine trükk
- Karl Tihase, Eesti talurahva arhitektuur, Kunst, Tallinn 1974
- Tiit Rosenberg, Eesti põllumajanduse 100 aastat, Riigikantselei ja AS Postimees Grupp, Post Factum 2019

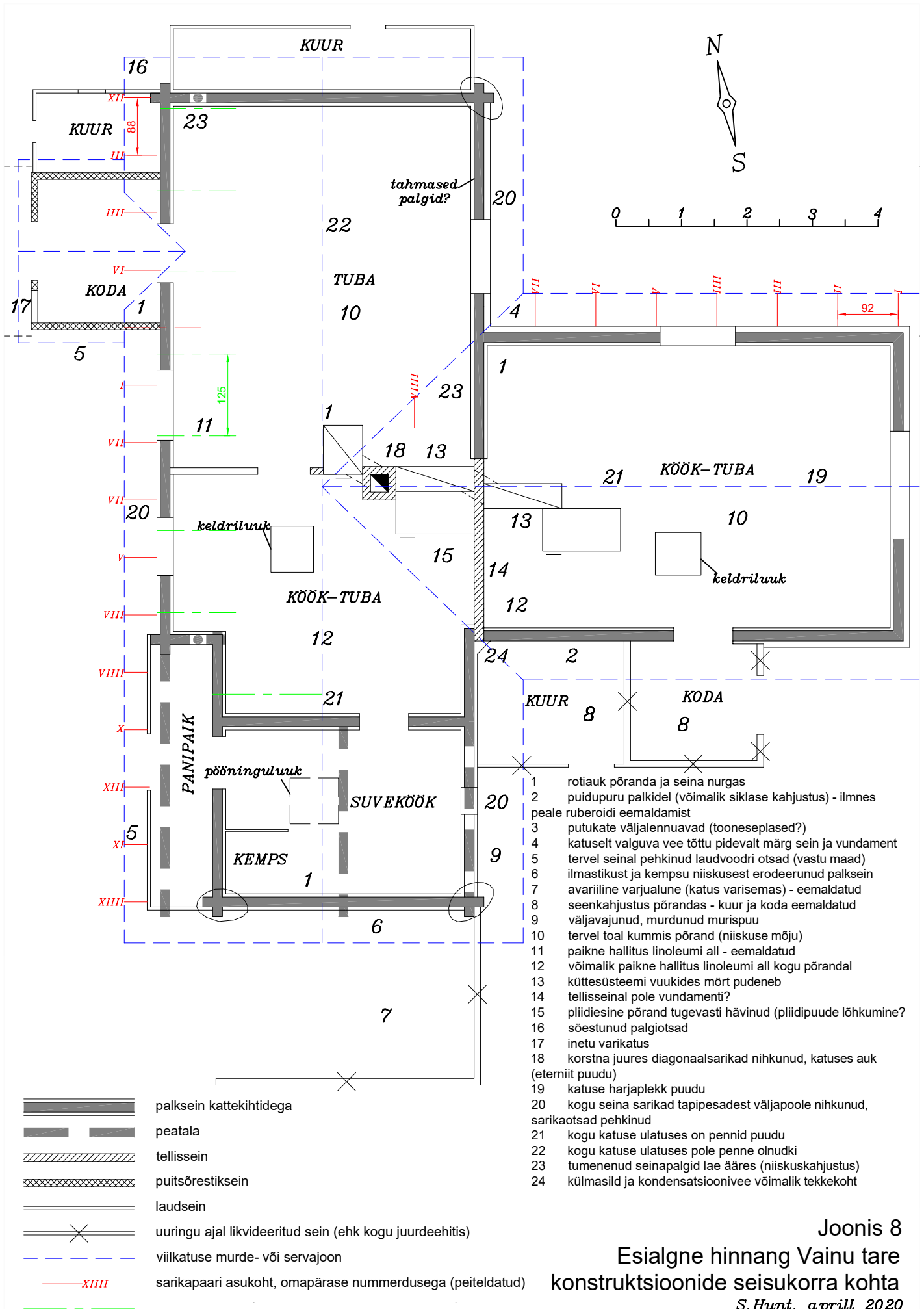

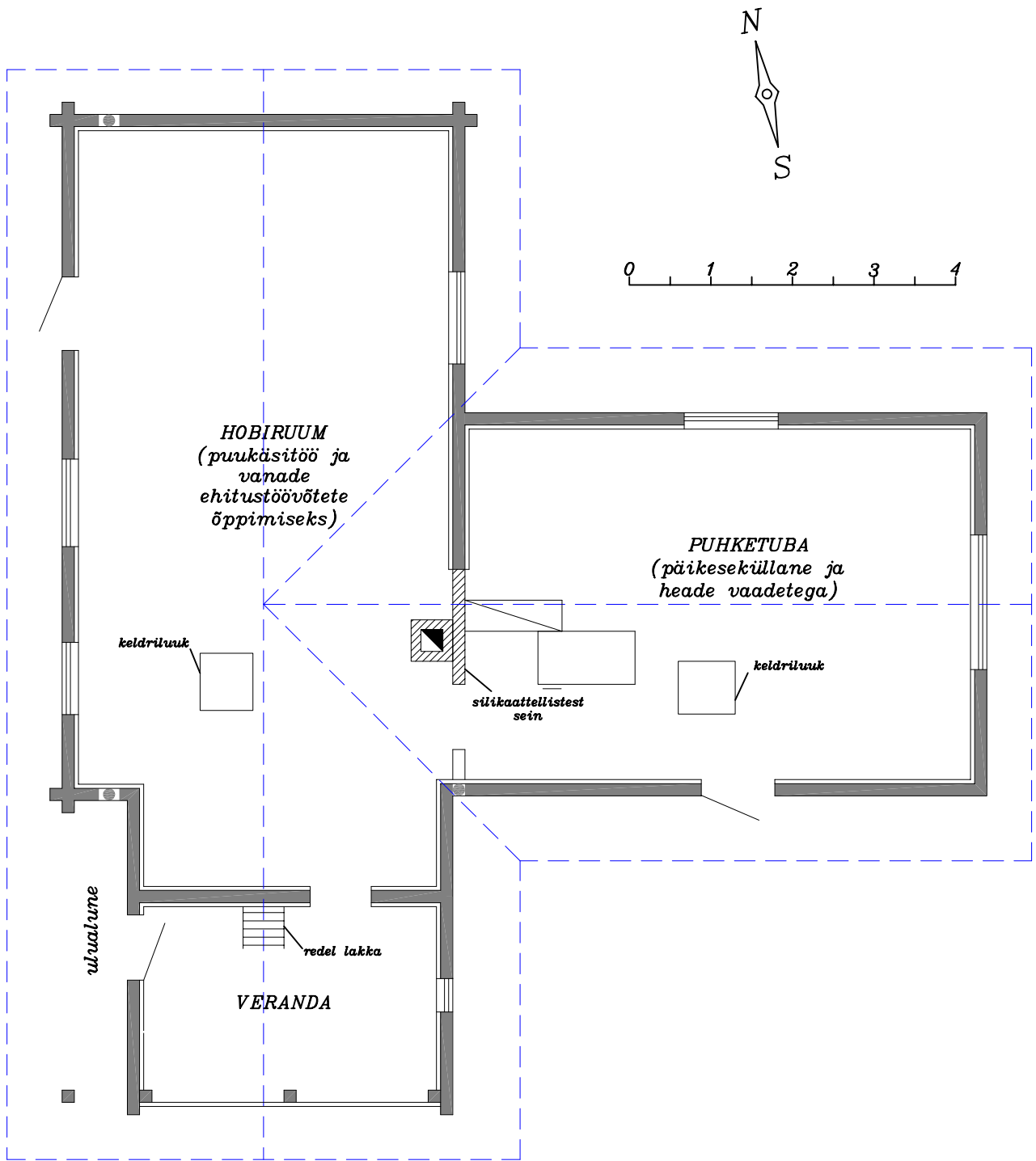

Joonis 8
Esialgne hinnang Vainu tare
konstruktsioonide seisukorra kohta
S.Hunt, aprill 2020

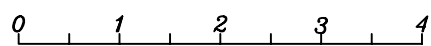

Vaade läänest

Vaade lõunast

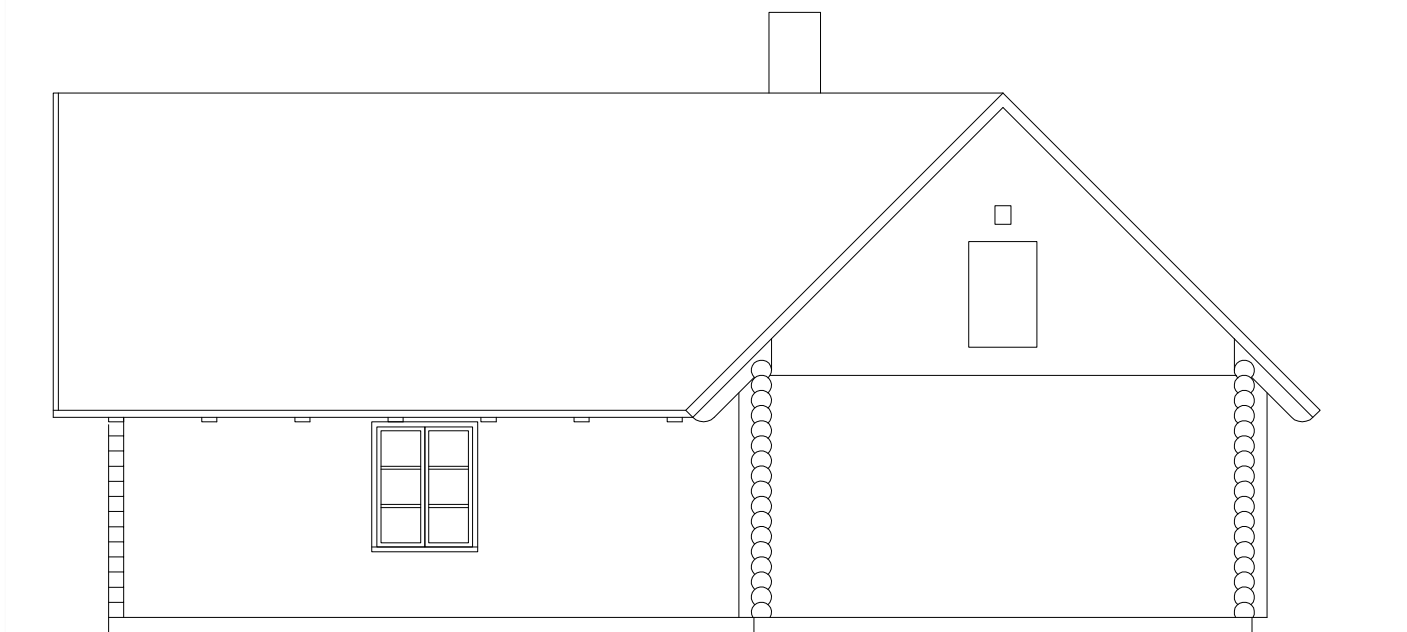

Joonis 10
Vainu tare võimalik väljanägemine tulevikus
Vaated läänest ja lõunast

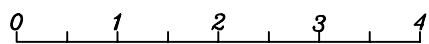
S.Hunt, aprill 2020

Vaade idast

Vaade põhjast

Joonis 11
Vainu tare võimalik väljanägemine tulevikus
Vaated idast ja põhjast

S.Hunt, aprill 2020